

VALTIOTIETEELLINEN TIEDEKUNTA, VALINTAKOE, KESÄ 2006

SOSIAALI- JA KULTTUURIANTROPOLOGIA, ARVOSTELUPERUSTEET

Mauss, Marcel: Lahja/Gåvan

Arvostelussa on kiinnitetty huomiota vastaajan argumentoinnin selkeyteen, analyttisyyteen, kokonaisuuden hahmottamiseen, yhdistely- ja vertailukykyyn sekä vastauksen jäsenyykseen ja kykyyn määritellä tarkasteltavat ilmiöt ja käsitteet. Jos vastaaja on selkeästi ymmärtänyt ja esittänyt keskeiset argumentit, on vastauksesta voinut saada lisäpisteitä, vaikka etnografisissa esimerkeissä olisikin puutteita, kuitenkin niin, että maksimipistemäärä kysymystä kohden on yhdeksän pistettä. Ylimääräisiä pisteitä on voinut saada joidenkin vastauksen osien erinomaisuudesta. Vakavista virheistä ja asiayhteyden kuulumattomista tiedoista on voinut saada miinuspisteitä.

KIRJALLISUUSKOE

Kysymys 1. Miten Mauss tulkitsee vieraanvaraisuutta ja ruuan antamista lahjateoriassa. Miten ne ilmenevät Intian braahmanoiden käsityksissä? (9 p.)

a) Vieraanvaraisuuden ja ruoan antamisen kytkeminen lahjateoriaan

Maussin lahjateoriassa vieraanvaraisuus on osa totaalista suoritetta. Näin ollen se kytkeytyy lahjateorian kolmeen keskeiseen velvoitteeseen: velvoitteeseen antaa lahjoja, ottaa niitä vastaan, sekä vastavuoroisuuden velvoitteeseen. Vastavuoroisten lahjojen ja vieraanvaraisuuden järjestelmässä on kyse henkisten siteiden verkostosta, jonka avulla määritellään ryhmien sosiaalista ja poliittista hierarkkista asemaa. (0-1,5 p.)

Antamisesta kieltäytyminen ja kutsumisen laiminlyönti ymmärretään yhteistyön ja ystävyyden kieltämiseksi; se saattaa merkitä sodan julistusta. Antaminen on pakollista, sillä vastaanottajalla on tietynlainen omistusoikeus antajan omaisuuteen. Tämä on ymmärrettävä henkisenä siteenä antajan ja vastaanottajan välillä. Esimerkiksi maoreilla vieraanvaraisuuden rituaali sisältää velvoittavan kutsun, josta vieras ei voi kieltäytyä. Myös Pohjois-Amerikan luoteisrannikon potlatchissa on nähtävissä kutsumisen velvoite, josta esimerkkinä Mauss käyttää myyttiä Pikku Saukosta. (0-1,5 p.)

Ihmisryhmät ja yksityiset ihmiset ovat myös velvoitettuja vaatimaan vieraanvaraisuutta. Esimerkiksi maoreilla ilmaisu 'hyljeksiä tahua' merkitsee tarjotusta ruoasta kieltäytymistä, ja ilmentää kuinka ajatukset vieraanvaraisuudesta, ravinnosta, yhteisöstä ja vaihdannasta kytkeytyvät toisiinsa. Ruoan antamisesta Maussin tarkastelemissa yhteisöissä on voinut antaa muitakin esimerkkejä, kuten: ryhmien välinen vieraanvaraisuus ja moraalinen vaihdanta Andamaneilla; kulan vieraanvaraisuus ja ruokasuoritteet; tai ruoan antamista vastavuoroisuutena jumalten kanssa. (0-1,25 p.)

b) Braahmanat ja hinduoikeuden lahjateoria

Myös Maussin kuvaamassa hinduoikeudessa lahjoja annetaan velvollisuudesta. Lahjojen anto on sääntöjen ja rituaalien säätelemää. Braahmanat elävät lahjoista, mutta eivät voi anoa niitä. Hinduoikeuden mukaan annettu esine tuottaa antajalle itsensä veroisen vastikkeen tässä elämässä ja entistä arvokkaamman lahjan tuonpuoleisessa. Annetun lahjan suoma tuotto rikastuttaa sekä antajaa että vastaanottajaa, mikä ilmentää näin oikeudellis-taloudellista teologiaa: onnen voi saavuttaa antamalla. (0-1,5 p.)

Esineillä on erityisiä voimia, maa ja ruoka ovat persoonallistettuja, ne osallistuvat sopimukseen ja haluavat tulla annetuiksi. Varallisuutta kerätään annettavaksi. Toisille antamatta jättäminen ymmärretään ruoan olemuksen tappamisena. Saituus estää oikeudenmukaisuuden toteutumisen, sillä se estää ansioita ja ruokaa syntymästä yhä uudelleen. Vieraanvaraisuus tulkitaan samanaikaisesti materialistisesti ja idealistisesti. Omistajan ja esineen välillä on voimakas side. Esineet (myös ruoka) muodostavat osan hallussapitäjänsä persoonaa. (0-2,25 p.)

Myös lahjan antajan ja vastaanottajan välinen side on voimakas. Lahjan myötä yksilöt sitoutuvat toisiinsa, ja vastaanottaja tulee riippuvaiseksi antajasta. Lahja on kuitenkin annettava ja otettava vastaan, vaikka se onkin vaarallista. Erityisesti ruokalahja muodostaa vastavuoroisen kytköksen osapuolten välillä. Tuonpuoleisessa yksilön osaksi tulee ruokalahjoituksen antajan luonto tai ruoan itsensä luonto ja näin ollen sopijapuolten luonto ja pyrkimykset ovat erottamattomia annettavan suoritteiden luonnosta. (0-1 p.)

Kysymys 2. Esineiden voima roomalaisessa oikeudessa Maussin mukaan. (9 p.)

a) Mitä esineiden voimalla tarkoitetaan Maussin teoriassa?

Perehtyessään ”alkukantaisten” yhteiskuntien oikeuskäsityksiin ja talousjärjestelmiin Mauss katsoi löytäneensä vaihdannan alkeismuodon, vastavuoroisesti annetut lahjat. Tällaiseen ns. lahjatalouteen kuului olennaisesti käsitys vaihdettavien esineiden hengestä tai voimasta, joka osaltaan pakotti vaihdon osapuolet noudattamaan vastavuoroisuuden periaatteita. (0-1,5 p.)

b) Miksi roomalainen oikeus on Maussille tärkeä esimerkki?

Mauss oli kiinnostunut arkaaisista vaihdantajärjestelmistä, koska hänen mukaansa ne ilmensivät yhtä sosiaalisen evoluution vaihetta. Hän näki, että modernin ajan oikeus- ja talousjärjestelmät olivat kehittyneet juuri niiden kaltaisista instituutioista. Perehtymällä ”primitiivisiin” instituutioihin moderni ihminen oppi siis ymmärtämään paremmin oman yhteiskuntansa menneisyyttä. (0-1,5)

Selvärajan erottelu esine- ja henkilöoikeuteen, jako tavaroihin ja ihmisiin, on modernin yhteiskunnan omaisuus- ja vaihdantajärjestelmän perusta. Tällainen jaottelu

on kuitenkin arkaaisille yhteiskunnille vieras. Tästä huolimatta Mauss uskoi, että tutkimalla modernin sivilisaation juuria, esimerkiksi juuri roomalaista kulttuuria, voitiin nähdä yhteys nykyaikaisten ja arkaisten instituutioiden välillä. Vaikka antiikin kulttuurit loivat luokittelun esine- ja henkilöoikeuteen, ja täten siis erottivat kaupankäynnin lahjojen vaihdosta, Mauss katsoi, että niiden oikeuskäsityksissä oli nähtävissä jäänteitä antiikkia edeltävän ajan vaihtotalouden periaatteista. (0-1,5 p.)

c) Esineiden asema varhaisessa roomalaisessa sopimusoikeudessa

Mauss näki, että alun perin varhaisessa roomalaisessa oikeudessa esineillä oli oma persoonallisuutensa ja voimansa. Ne eivät hänen mukaansa olleet elottomia objekteja, kuten moderni laki ne käsittää, ja täten esineet itsessään sitoivat vaihdon osapuolia toisiinsa. Mauss tulee tähän johtopäätökseen tutkimalla roomalaisen sopimusoikeuden käytäntöjä ja käsitteistöä. Hän tarkastelee esineisiin liitettyjä maagisia ja uskonnollisia piirteitä, vaihtotapahtuman rituaalisuutta sekä esineiden moninaisia sidoksia omistajiinsa. Lisäksi Mauss pohtii roomalaisen esineoikeuden käsitteiden etymologiaa. (0-3 p.)

d) Miksi roomalaiset luopuivat lahjataloudesta?

Maussin mukaan antiikin kansat luopuivat lopulta lahjataloudesta, koska sitä rasittivat suuria omaisuusmääriä nielevät henkilökohtaiset vastasuoritukset. Se ei sopinut yhteen markkinoiden, kaupan ja tuotannon kehityksen kanssa. Näin ollen oli välttämätöntä erottaa kauppatavarat lahjoista sekä moraaliset ja uskonnolliset velvoitteet taloudellisista sopimuksista. Maussin mielestä hänen hypoteesinsa tästä siirtymästä ja sitä edeltäneestä ajasta on uskottava, koska myös muut varhaiset indoeurooppalaiset oikeusjärjestelmät, kuten hindu- ja germaanioikeus, ovat muistuttaneet tietyiltä osin niitä arkaaisia järjestelmiä, joita Mauss kirjansa alkuosassa käsittelee. (0-1,5 p.)

AINEISTOKOE

Aineistokysymyksiä on voinut lähestyä monin eri tavoin. Arvioinnissa on keskitytty vastaajan kykyyn oivaltaa ja analysoida kokonaisargumenttia annetun aineiston perusteella. Suorien lainausten listaaminen vailla kytkeä Maussin lahjateoriaan ei osoita vastaajan omaa ymmärrystä. Oivaltamisesta ja argumentin kirkkaudesta on voinut saada lisäpisteitä, kuitenkin niin, että kysymyksen kokonaispistemäärä on yhdeksän pistettä.

Kysymys 3. Vertaile Uuden Guinean dobujen wabuwabuamiseen ja Pohjois-Amerikan luoteisrannikon kwakiutlien potlachiin kytkeytyviä käsityksiä kilpailusta ja kunniaista Maussin teorian valossa. (9 p.)

a) Wabuwabuaminen ja potlach totaalisisina suoritteina

Maussin mukaan arkaaisille oikeus- ja talousjärjestelmille oli ominaista, että yksilöiden sijaan ryhmät tekivät sopimuksia ja vaihtokauppoja. Toimien osapuolia olivat ”juridiset henkilöt”, kuten klaanit, heimot tai suvut. Näitä ryhmiä saattoivat usein edustaa päälliköt. Esineet muodostivat vain osan vaihdon kohteista: myös naiset, lapset, rituaalit, sotilaallinen apu, suosionosoitukset ja viihdykkeet olivat oleellinen osa vaihtoa. Vaihdeavilla esineillä katsottiin olevan maagisia ja uskonnollisia ominaisuuksia sekä oma persoona. Täten vaihto oli yhtä aikaa taloudellinen, poliittinen, uskonnollinen, oikeudellinen, moraalinen, esteettinen ja morfologinen ilmiö. Suoritteita ja vastasuoritteita säätelivät vastavuoroisuuden lait. Tämän kaltaista vaihdantatapaa Mauss kutsui totaalisten suoritteiden järjestelmäksi. Sekä dobujen wabuwabuaminen että kwakiutlien potlach voidaan lukea totaalisten suoritteiden järjestelmiksi, mutta ne eivät edusta sen puhtainta muotoa. (0-2 p.)

b) Wabuwabuamisen ja potlachin erityispiirteitä

Vaihdon kohteiden laatu Tyynen valtameren molemmin puolin on moninainen. Siihen kuuluu erilaisten esineiden lisäksi ihmisiä (puolisoina ja uhreina) sekä rituaaleja ja kestitemistä. Lisäksi dobujen rannerenkailla ja kwakiutlien kupareilla oli oma persoonallisuutensa, niminä ja historioina. (0-1 p.)

Pohjois-Amerikan Luoteisrannikolla vaihdon osapuolia ovat heimot, joita edustavat päälliköt. Vaikka kula-kauppa, jonka osaksi tai piirteeksi wabuwabuaminenkin luetaan, on Maussin mukaan varattu päälliköille, jotka edustavat omia alamaisiaan ja seuraajiaan, dobujen wabuwabuamisella on myös yksilöllinen ulottuvuutensa. Kauppamies toimii oman etunsa mukaisesti ja saattaa petkuttaa myös oman ryhmänsä (sotakuntansa) jäsentä. Vaikka huijaamisella on tärkeä osuus wabuwabuamisessa, vaihtoa säätelevät vastavuoroisuuden tiukat lait kwakiutlien potlachin tapaan. Lopullinen vaihdon ulkopuolelle joutuminen merkitsisi sosiaalisen olemassaolon loppua. Näin ollen myös petoksella hyötynyt dobu on ennemmin tai myöhemmin pakotettu hyvittämään tekonsa uhreilleen. (0-2 p.)

b) Kilpailullisuus ja kunnia

Kwakiutlien potlachin tavoitteena on yhteisöjen välisen arvojärjestyksen selvittäminen. Antaminen merkitsee ylemmyyden osoittamista, kun taas vastaanottaminen ilman suuremman lahjan antamista tarkoittaa alistumista. Potlach on siis kilpailua kunniasta ja ylemmyydestä. Sille on leimallista vihamielisyys, joka ilmenee julkisena kerskailuna, vastapuolen pilkkaamisena ja kaikkein kärjistyneimmin oman omaisuuden tuhoamisena. Mauss käytti potlach-nimitystä yleisesti kaikista totaalisista suoritteista, joihin sisältyi kilpailullisuuden elementti. Wabuwabuamisessa vaihdon tavoite on arvostuksen hankkiminen ja kilpakumppaneiden päihittäminen. Tämän seurauksena syntyy katkeruutta ja vihamielisyyttä. Tässä mielessä myös wabuwabuaminen on potlach-instituutio. Siitä puuttuu kuitenkin tuhon elementti, joka on kwakiutlien potlachissa keskeinen. (0-3 p.)

On myös merkillepantavaa, että molemmissa tapauksissa tavoiteltu hyöty tai etu ei ole sitä länsimaisessa tai kapitalistisessa mielessä. Ylemmyys, kunnia ja arvostus syntyvät nimenomaan vaihtamalla, ei esineiden hankkimisen tai omistamisen kautta. (0-1 p.)

Kysymys 4. Pohdi miten kwakiutlien avioliittoon liittyvät käytännöt ilmentävät Maussin teoriaa totaalisten suoritteiden järjestelmästä. (9 p.)

a) Totaalisten suoritteiden järjestelmän määrittely

Maussin tarkastelun kohteena on arkaaisissa kulttuureissa esiintyvät ryhmien väliset vaihdannan ja sopimuksen muodot. Vaihtokauppa, ja erityisesti naisten vaihtaminen naimakaupoissa, on osa totaalisten suoritteiden tai pidemmälle kehittyneen potlatchin järjestelmää. Totaalisten suoritteiden järjestelmässä ryhmät tekevät sopimuksia ja koko klaani sitoutuu päällikkönsä kautta vastaamaan tämän tekemistä sopimuksista. Varallisuus ja esineet ovat vain pieni osa vaihdon kohteista. Varallisuuden kierto on osa laajempaa ja pysyvämpää sopimusta ryhmien välillä. Vaihdata on näennäisen vapaaehtoista, mutta antamisen, vastaanottamisen ja vastavuoroisuuden velvoitteiden säätelyä. Totaalisten suoritteiden järjestelmässä suoritteet ovat totaalisia sosiaalisia ilmiöitä, jotka ovat yhtä aikaa uskonnollisia, taloudellisia, morfologisia, esteettisiä, oikeudellisia ja moraalisia. (0-3,25 p.)

b) Kwakiutlien avioliittoon liittyvien käytäntöjen analysointi Maussin teorian pohjalta

Avioliitossa totaalisena suoritteena on kyse ryhmien välisistä sopimuksista, kilpailusta ja ryhmien kunniasta. Sekä vävyn että apen suvut kerääntyvät yhteen häitä valmistellessa ja sitoutuvat näin jatkuvaan vastavuoroiseen vaihtoon. Avioliitto voidaan nähdä etuoikeuksien siirron muotona. Kunnianhimoinen mies saattoi pyrkiä solmimaan useita avioliittoja kartuttaakseen etuoikeuksien määrää. Hän saattoi myös pyrkiä naimaan itseään arvokkaamman naisen päästäkseen käsiksi aatelistarvoihin. Toisaalta vävy saattoi solmia liiton ”apen vasemman jalan kanssa”, mikä ilmentää sitä, että avioliitossa on kyse ryhmien välisestä suhteesta. Avioliitto muodostaa sukulaisuuden parin vanhempien välille, se sitoo yhteen kaksi sukua ja ryhmää, jotka kytkeytyvät jatkuvaan, elämän kestävään vastavuoroisuuteen. (0-1,5 p.)

Avioliittoa solmittaessa varallisuus on vain osa vaihdettavista suoritteista: vaihdetaan rituaaleja, naisia, tansseja ja juhlia. Henkilö- ja esineoikeus eivät ole erotettavissa. Sopimusten kohde-esineillä on sisäiset luonteensa, jotka saavat aikaan antamisen ja palauttamisen. Omaisuus on identtinen antajalle ja vastaanottajalle. Heimon ulkopuolelle naiminen saattoi merkitä arvokkaista tansseista, myyteistä ja etuoikeuksista luopumista, mikä saattoi johtaa sotaan niiden takaisin saamiseksi. (0-0,75 p.)

Kwakiutleilla kyseessä on kilpailullinen totaalisten suoritteiden järjestelmä, potlatch, johon sisältyy voimakas käsitys yksilöiden ja ryhmien kilpailusta kunniasta ja poliittisesta asemasta. Avioliittosopimukset muodostavat riittien ja taloudellisten suoritteiden verkoston, jonka avulla määritellään yksilöiden ja yhteisöjen poliittista arvojärjestystä. Tapahtumat suoritetaan pitkittyvien potlatch-sarjojen muodossa. Kyseessä on jatkuva antaminen ja ottaminen. Avioliitto on laillistettava potlatchilla, joka merkitsee julkiseksi tekemistä, julkisen antamisen tilaisuutta. Kwakiutlien

potlatchiin sisältyy myös käsitys korosta, velasta ja määräajasta. Saamansa myötäjäiset vävy jakoi heimolle, sijoittaen ne kasvamaan korkoa. (0-2 p.)

Avioliitto on myös liiketoimi. Se on kuitenkin etikettien ohjaamaa, eivätkä siihen sisältyvät ajatukset hyödystä ja arvosta vastaa täysin omiamme. Apen antamat lahjat eivät ole pyyteettömiä. Ne on annettava eteenpäin tarkkaan määrättyllä tavalla (kilpakumppaneille, ei vävyn suvulle) apen kunnian kasvattamiseksi. Morsiamen hinta on velka, joka apen on suoritettava takaisin korkojen kera lasten syntyessä tai tullessa täysi-ikäisiksi. Avioliitossa ei ole kyse niinkään morsiamen ostosta, vaan niistä etuoikeuksista, jotka morsiamen kautta siirtyvät hänen lapsilleen. Avioliiton myötä siirtyvät nimet ja etuoikeudet ovat vävyn omaisuutta vain siten, että hän luovuttaa ne eteenpäin perillisilleen. (0-1,5 p.)